

W UNII EUROPEJSKIEJ

Pozycja naukowca w Unii Europejskiej

Maciej Podemski*

W ostatnich latach zaczęła narastać w Komisji Europejskiej świadomość potencjalnego zagrożenia Unii Europejskiej niedoborem wysoko kwalifikowanej kadry naukowej. Sprawa nabrała wagi, gdy w 2000 r. Wspólnota Europejska na posiedzeniu Rady Europejskiej w Lizbonie za najważniejsze swoje zadanie na najbliższe lata (do 2010 r.) uznała

gruntowne przekształcenie gospodarki europejskiej na gospodarkę opartą na najnowocześniejszych światowych technologiach (*opartą na wiedzy*). Dzięki temu stanie się ona najbardziej konkurencyjną gospodarką światową.

Ambicją Unii Europejskiej stało się przejęcie światowego przewodnictwa w rozwoju technologii przyszłościowych. Realizując te ambitne zamierzenia, po pierwsze przyjęto, że do 2010 roku kraje Unii Europejskiej podniosą budżety badań naukowych i rozwoju technologii do 3% dochodu narodowego brutto, a po drugie rozpoczęto budowę tzw. Europejskiej Przestrzeni Badawczej, która powinna zintegrować unijny potencjał: badawczy, intelektualny, aparaturowy i finansowy.

Bardzo szybko za największe zagrożenie tego wielkiego programu uznano niedostateczną liczbę kadry naukowej, zatrudnionej w ośrodkach europejskich. Sytuację tę pogarsza jeszcze rosnący odpływ najlepszej kadry do Stanów Zjednoczonych, a nawet na Daleki Wschód, oraz prognozowane odejście w najbliższych latach dużej liczby czynnych naukowców na emeryturę. Stwierdzony potencjalny brak naukowców, w szczególności w niektórych kluczowych dyscyplinach, będzie stanowił poważne zagrożenie dla innowacyjnej siły Unii Europejskiej, powiększania jej zasobów wiedzy oraz dla wzrostu wydajności pracy, ponieważ wysoko wykwalifikowani pracownicy naukowi są podstawą postępu technologicznego i zwiększonej konkurencyjności Europy.

Unia Europejska podjęła to wyzwanie w specyficzny dla siebie sposób. Po pierwsze podjęto próbę zdefiniowania cech charakteryzujących zawodową grupę naukowców, a następnie określono warunki zawodowe i społeczne, które pozwolą na szybki wzrost europejskiego potencjału badawczego. Unijna definicja określiła naukowców jako profesjonalistów zajmujących się inicjowaniem lub tworzeniem nowej wiedzy, produktów, procesów, metod i systemów oraz zarządzaniem projektami badawczymi. Definicją tą objęto wszelką działalność związaną z badaniami podstawowymi i stosowanymi, z rozwojem prac doświadczalnych oraz z transferem wiedzy w formie innowacji, doradztwa, opieki naukowej i nauczania. Włączono w to także zarządzanie wiedzą, określanie praw własności intelektualnej i wykorzystywanie wyników badań naukowych. Do form

transferu wiedzy zaliczono także dziennikarstwo popularyzujące naukę.

Rozróznilo pojęcia: *początkujący naukowiec* i *doświadczony naukowiec*. Określenie *początkujący naukowiec* odniesiono do naukowców w pierwszych czterech latach ich prac badawczych. *Doświadczeni naukowcy*, to naukowcy posiadający co najmniej czteroletnie doświadczenie w pracy badawczej, od chwili uzyskania dyplomu uczelni, umożliwiającego im dostęp do studiów doktoranckich, lub naukowcy, którzy mają już stopień doktora, niezależnie od długości okresu, w jakim go zdobyli.

Jeśli chodzi o warunki pracy i rozwoju kariery naukowców europejskich, to uznano, że Unia Europejska musi podnieść ich atrakcyjność, a także zwiększyć udział kobiet w badaniach naukowych i pracach wdrożeniowych. Ważnym celem stało się więc stworzenie otwartego i zrównoważonego europejskiego rynku pracy dla naukowców, umożliwiającego rekrutację i zatrzymanie w Europie wysoko wykwalifikowanych pracowników. Lepsze perspektywy zawodowe i finansowe powinny pomóc również rozwinąć pozytywne nastawienie społeczeństwa do zawodu naukowca, a tym samym stanowić dla młodych ludzi zachętę do podejmowania pracy naukowej.

Komisja Europejska zaleciła państwom członkowskim wprowadzenie takich narzędzi rozwoju kariery naukowej, które poprawią perspektywy zawodowe pracowników naukowych w Europie. Powinny one zapewnić możliwość rozwoju zawodowego na każdym etapie, niezależnie od wybranej drogi kariery czy też rodzaju umowy o pracę. Pracodawcy powinni stwarzać atmosferę sprzyjającą badaniom oraz taką kulturę pracy badawczej, w której ceni się, motywuje i wspomaga poszczególne osoby oraz grupy badawcze. Powinni także zapewnić im materiały niezbędne do badań oraz wsparcie niematerialne.

Naukowcom należy zapewnić także odpowiednie ubezpieczenie społeczne. Szczególną uwagę należy zwrócić na przenoszenie ustawowych lub uzupełniających praw emerytalnych w odniesieniu do naukowców przemieszczających się w obrębie sektora państwowego i prywatnego, zarówno w danym kraju, jak i pomiędzy państwami na terytorium Unii Europejskiej. Pracodawcy odpowiadają także za zapewnienie pracownikom naukowym otwartych, przejrzystych oraz porównywalnych na poziomie międzynarodowym procedur rekrutacji i doboru kadr.

Należy jednocześnie zachęcać badaczy do wszelkiego typu mobilności — między instytucjami, krajami i regionami. Istnieje konieczność pełnego uznania wartości tej mobilności w systemach oceny naukowców, gdyż tego typu doświadczenia sprzyjają ich rozwojowi zawodowemu. Państwa członkowskie powinny pokonywać przeszkody natury prawnej i administracyjnej, utrudniające taką mobilność.

W celu podkreślenia znaczenia pracowników naukowych dla dalszego rozwoju Europy Komisja Europejska, z aprobatą Rady Europejskiej, postanowiła skodyfikować prawa

*Państwowy Instytut Geologiczny, ul. Rakowiecka 4, 00-975 Warszawa; maciej.podemski@pgi.gov.pl

i obowiązki europejskich naukowców, zestawiając je w ogłoszonej w marcu 2005 r. Europejskiej Karcie Naukowca. Karta ta skierowana jest do naukowców Unii Europejskiej. Obejmuje ona swoim zakresem wszystkie etapy kariery naukowej oraz wszystkie dziedziny badań naukowych w sektorze państwowym i prywatnym, niezależnie od stanowiska i rodzaju zatrudnienia, statusu prawnego pracodawcy lub typu organizacji bądź instytucji, w której prowadzone są badania. Karta uwzględnia różne funkcje pełnione przez naukowców, nie tylko podczas prowadzenia przez nich badań naukowych lub działań rozwojowych, ale także podczas wykonywania zadań związanych z opieką naukową, doradztwem, zarządzaniem lub administracją.

W karcie Komisja Europejska oddzieliła wymagania obowiązujące naukowców od wymagań obowiązujących pracodawców, opisując dość szczegółowo poszczególne ich aspekty. W części skierowanej do naukowców Komisja Europejska zwróciła uwagę na problemy wolności badań naukowych, zasady etyczne oraz odpowiedzialność zawodową, którymi mają kierować się naukowcy, a także na stosowanie w badaniach naukowych zasad dobrej praktyki. Uznano również, że naukowcy powinni być zaangażowani społecznie i dbać m.in. o upowszechnianie i prawidłowe wykorzystywanie wyników ich badań.

Jeśli chodzi o pracodawców, to Komisja Europejska podkreśliła konieczność stosowania zasady niedyskrymi-

nacji, w tym zachowania równowagi płci przy zatrudnianiu, a także dbałości o rozwój kariery zawodowej podopiecznych.

Europejska Karta Naukowca zasługuje z całą pewnością na bliższe omówienie, zwłaszcza że Komisja Europejska oczekuje od państw członkowskich przekazywania, co roku do 15 grudnia, informacji o środkach podjętych w celu wdrożenia omówionych zaleceń, a także o rezultatach ich zastosowania.

Źródła: Commission of the European Communities, 2003, Communication from the Commission: Investing in research: an action plan for Europe, 4.6.2003, COM(2003) 226 final/2, Brussels; Commission of the European Communities, 2003, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Researchers in the European Research Area: One Profession, Multiple Careers, 18.7.2003, COM(2003) 436 final, Brussels; Commission of the European Communities, 2005, Commission Recommendation of 11 March 2005 on the European Charter for Researchers and on a Code of Conduct for the Recruitment of Researchers (Text with EEA relevance) Official Journal L 075, 22/03/2005 P. 0067 – 0077, Brussels; European Council, 2003, Council Resolution of 10 November 2003 on the profession and the career of researchers within the European Research Area (ERA), 2003/C 282/01, Brussels